

KARL PAJUSALU JA LIIVLASTE MAAILM

Valts Ernštreits, Marili Tomingas, Tuuli Tuisk

Anname artiklis ülevaate Karl Pajusalu liivi keele ja kultuuri alasesst tegevusest. Karl on liivlaste maailmaga olnud seotud juba sünnist alates, veetes oma lapsepõlve liivi Metsapoolle maakonna põhjaosas. Ta on aastakümneid uurinud põhjalikult liivi keele eri tasandeid, jaganud õpetust liivlaste ja liivi keele kohta ning toimetanud liivi keele, kultuuri ja ajaloo alaseid töid. Tema avalik salahuvi on kahtlemata Liivimaal kõneldud Salatsi liivi keel, mille üks parimaid tundjaid Karl tänapäeval on. Salatsi liivi keel on kujunenud ka tema kui luuletaja keeleks. Karl on üks suuremaid liivi keele populariseerijaid ja liivlaste toetajaid. Oma aktiivse tegevuse eest on ta pälvinud mitmeid piiriüleseid tunnustusi. Käesolev ülevaade on sügav kummardus Karlile tema entusiastliku tegevuse eest liivlaste maailmas.

Sissejuhatuseks

Akadeemiku ja Tartu Ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete professori Karl Pajusalu saatus oli sisse kirjutatud juba tema lapsepõlvelukku. Veetes lapsepõlve muistse liivi Metsapoolle maakonna põhjaosas, on ta varakult astunud pinnal, kus kõneldi Liivimaa liivi keelt. 19. sajandi keskpaigani kõneldud Salatsi liivi keel on üks salakeeli, mis Karli sügavuti on huvitanud ja milles ta on muu maailmaga salamisi suhelnud.

Seoseid liivi ja liivlaste maailmaga on Karli puhul raske üheselt esitada. Kui hakata tema liivi keele ja kultuuri alast tegevust ühest otsast analüüsima, siis leiame ennast lahti harutamas märksa rohkem niite, kui alguses paistab. Eri suundadesse hargnenud teid on päris palju, aga need teed kulgevad isemoodi, innukalt ja loogiliselt. Lõpuks aga moodustavad erinevad tegevussuunad ikkagi terviku. Püüame artiklis esitada neid seoseid, mida näeme Karli ja liivlaste maailma puhul kõige selgemalt ja mis on meie jaoks ehk kõige põnevamad. Neid punkte on muidugi rohkem, sest Karl on liivi teemasid puudutanud ka oma muudes töödes. Peatume siinkohal tema tähtsamatel nii akadeemilistel kui ka vähem akadeemilistel liivialastel ettevõtmistel.

Karl Pajusalu ja liivi uuringud

Liivi keel, kultuur ja ajalugu pakub uurijatele endiselt palju avastamisainest. Karl Pajusalu on enda jaoks üles leidnud just need tasandid, mis teda liivi keele ja kultuuri alal kõige rohkem kõnetavad, mida on vaja olnud sügavamalt uurida ja mis on aidanud kaasa mingist uurimisteemast tervikpildi loomisele. Omal käel või koos kolleegidega on ta kirjeldanud nii Kuramaa liivi keele kui ka Põhja-Lätis kõneldud Salatsi liivi keele nähtusi ja seda sageli laiema areaali kontekstis. Ehkki liivi keel kumab Karli uurimustest läbi ka varasemates töödes, hakkab see jõulisemalt ja iseseisvamalt esile tõusma 2000. aastatest.

Karl on olnud osaline liivi keele eitust käsitlevas uurimuses, mis kirjeldab kolme tüüpi liivi eituse markereid (Metslang jt 2015). Koos kaasautoritega on ta näidanud liivi keele erilist positsiooni, analüüsides liivi keele evidentsiaalsuse strateegiaid (Kehayov jt 2012). Ilse Lehiste algatatud soome-ugri keelte prosodia uurimuste sarjas keskendub üks raamat liivi keele prosodialale (Lehiste jt 2008, sellele eelnes esialgne uurimus 2007. aastal, vt Lehiste jt 2007), mille töörühma üks vedajaid oli Karl.

Vaadeldes ajaloolisel Liivimaal kõneldud Salatsi liivi ja Kuramaa liivi keele vahekorda, on Karl kirjeldanud nende kahe keelekuju ühis- ja erijooni (Pajusalu 2014a). Tema kaasosalusel on vaadeldud muistse liivi Metsa-poole maakonna küsimust liivlaste ja eestlaste ajaloolise ja keelelise piiri taustal (Sutrop, Pajusalu 2009) ja analüüsitud üldküsimumuse vormistamise strateegiaid ning nende kujunemise allikaid Kuramaa liivi ja Salatsi liivi keeles (Norvik jt 2022). Huvi liivi sõnade ja sõnakasutuse vastu laiemalt väljendub sõnavara puudutavates töödes. Nii kirjeldab ta koos kaasautoritega liivipärast sõnavara eesti keelealal (O'Rourke, Pajusalu 2016, 2021) ja Salatsi liivi maastikusõnu Põhja-Liivi kohanimeses (Pajusalu, Winkler 2015). Ajakirja Eesti Loodus veergudel on Karl arutlenud puude nimetuste üle liivi keeles (Pajusalu 2015). Tema Salomo Heinrich Vestringi eesti-saksa sõnaraamatu „Lexicon Esthónico Germanicum“ analüüs hõlmab sõnaraamatus esinevat Edela-Eesti sõnavara ja grammatilisi erijooni, millel on vasted ka liivi keeles, eriti Salatsi liivi keeles (Pajusalu 2013).

Karl on alati tähtsustanud tööd, mida liivi keele talletamise, hoidmise ja toetamise jaoks tehakse või on tehtud. Eestis on selles vallas oluline osa olnud Tartu Ülikoolil. Karl on andnud põhjaliku ülevaate liivi keele uurimisest ja õpetamisest Tartu Ülikoolis alates aastast 1919, kui sellest

sai Eesti rahvusülikool (Pajusalu 2019; Tuisk, Pajusalu 2022). Samuti on ta aidanud toimetada liivi-eesti-läti sõnaraamatut (Viitso, Ernštreits 2012) ja tähelepanuväärset liivi koguteost „Liivlased. Ajalugu, keel ja kultuur“ (Blumberga jt 2011).

Karl Pajusalu ja liivi keele ning kultuuri õpetamine

Karl Pajusalul on oluline panus liivi keele ja kultuuri õpetamisel. Kõige rohkem on ta liivi keelt õpetanud Tartu Ülikoolis, käsitledes erinevatel keele- ja keeleajalookursustel liivi keelt paralleelselt nii mulgi keele, lõuna-eesti keelesaarte kui ka Edela-Eesti murretega. Liivi keele alane õppetöö on viinud teda ka Tartust ja Eestist väljapoole. Ta on muuhulgas olnud õppejõud Tartu Ülikooli ja Läti Ülikooli liivi instituudi korraldatud rahvusvahelistes liivi suveülikoolides, kus on pidanud loenguid salatsiliivlastest ja nende keelest ning liivi keele ja kultuuri praegusest olukorrast.

Karl on olnud juhendajaks ja kaasjuhendajaks mitmetele liivi keelt käsitlevatele lõputöödele Tartu Ülikoolis, näiteks Miina Norviku magistr töö tuleviku väljendamise vahenditest Salatsi liivi keeles (Norvik 2010), Patrick O'Rourke'i bakalaureusetöö Häädemeeste murraku ja Salatsi liivi keele võrdlusest (O'Rourke 2015), Tuuli Tuisu doktoritöö liivi sõnaprosodiast ja Miina Norviku doktoritöö tuleviku väljendamisest liivi keeles teiste läänemeresoome keelte taustal (mõlemad kaitstud 2015) ja Marili Tomingase doktoritöö Kuramaa liivi keele asesõnadest (Tomingas 2023). Hetkel on veel juhendamisel Patrick O'Rourke doktoritöö liivi-keelsest substraadist Liivi lahe ümbruses. Karl Pajusalul on seega väga oluline roll järgmise põlvkonna liivi keele uurijate õpetamisel ja juhendamisel.

Karl Pajusalu ja Salatsi liivi keel

Liivi keele puhul on tavaks eristada Kuramaa liivi keelt ja Salatsi liivi keelt. Viimane on Liivimaal kõneldud keelekuju, mis liivi-läti kakskeelsete kõnelejate suus kõlas Läti põhjaosas veel 19. sajandil. Ehkki Karl Pajusalu huvisfääris on ka Kuramaa liivi keel, tundub, et uudishimu viib teda tugevasti Salatsi liivi keele poole, mis on ühtlasi tema kodukandi vana keel. Sellest südamelähedasest keelekujust on ta koostanud põhjaliku ülevaate (Pajusalu 2011) ja tutvustanud selle jälgi erinevates kirjutistes (Pajusalu

Karl Pajusalu ja Tiit-Rein Viitso 12. augusti õhtul 2017 Liivi suveülikooli ajal Liivi rannas. Foto: Ernesta Kazakënaite

Vestlusring liivlaste teemal. Pildil vasakult: Miina Norvik, Gunta Kļava, Tuuli Tuisk, Valts Ernštreits ja Karl Pajusalu. Foto: Margus Ansu/Postimees/Scanpix

2007, 2010). Ta on analüüsinud Salatsi liivi verbikategooriaid, näidates, et paradigmade loomisel avaldub nii mitmeid arhailisi kui ka uuenduslikke tunnuseid (Pajusalu 2014b). Karl on olnud osaline uurimuses, mis käsitleb funktsionaal-tüpoloogilise ja kasutuspõhise lähenemisega Salatsi liivi supiini inessiivivorme (Norvik jt 2018). Uurimuses analüüsitava keelematerjali moodustasid salatsiliivikeelsed näitelauseid koos läti-, saksa- ja/ või rootsikeelsete tõlgetega.

Koostöös Eberhard Winkleriga on valminud tähelepanuväärne Salatsi liivi keele sõnaraamat (Winkler, Pajusalu 2009). Sellele järgnes kaks mahukat raamatut, millest esimene sisaldab kõige olulisemat Salatsi liivi keele allikat, Anders Johan Sjögreni käsikirju, ja teine Salatsi liivi keele grammatikat (Winkler, Pajusalu 2016, 2018). Salatsi liivi keele sõnaraamatul põhineb ka Karli ja tema kaasautorite dialektomeetriline uurimus Eesti murrete ja Salatsi liivi keele leksikaalsetest suhetest (Pajusalu jt 2009). Salatsi kohanimede artiklis käsitletakse aga aastatel 1655–1846 talletatud kohanimedid (Pajusalu, Winkler 2011).

Karl Pajusalu ja liivi luule

Süvenedes liivi kirjanduse aja- ja kujunemislukku võib tõdeda, et läbi aegade populaarseim ilukirjanduse žanr liivi kirjanduses on olnud luule. 2010. aastate esimesel poolel lisandus liivi luuletajate ridadesse Ķempi Kārļ, kes on Salatsi liivi keeles kirjutava Karl Pajusalu *alter ego*. Ta on esimene autor, kes kirjutab selles keeles ja on tänapäeval kõige produktiivsem liivi luuletaja liivi keele- ja kirjandusmaastikul. Ķempi Kārļi pseudonüümi all on ilmunud mitu luulekogu salatsiliivikeelsete luuletustega. 2013. aastal tulid välja nii kolmekeelne kogu „Salats joug kolm aġa“ („Salatsi jõe kolm kallast“) liivi, läti ja eesti keeles kui ka kakskeelne „Toini sina“ („Teine sina“) liivi ja eesti keeles. „Salats joug kolm aġa“ on ühtlasi maailma esimene Salatsi liivi keeles ilmunud raamat. Lisaks on Ķempi Kārļi luuletused koos Baiba Damberga ja Valts Ernštreitsi luuletustega ilmunud kogudes „Trillium“ (2018, liivi ja inglise keeles) ja selle täiendatud versioonis „Trillium 2.0“ (2021, liivi, läti ja eesti keeles), lisaks on Karl olnud selles ilmunud teiste liivi autorite luule eestindaja. „Trillium“ on pälvinud nii Läti kirjanduse aastapremia kui ka Eesti haridus- ja teadusministeeriumi hõimurahvaste programmi luuleauhinna.

Karl Pajusalul on ühtlasi oluline roll liivi keele arendamisel. Salatsi liivi ajaloolise keeleandmestiku ja Kuramaa liivi keele ortograafia põhjal on ta loonud Salatsi liivi kirjaviisi. Tema luuletekstides leiab sageli loodusmotiive põimituna keeleliste sõnamängude ja tänapäevase ainesega. Tema Salatsi luulet iseloomustab ka tugev kohaarmastus. Luulekogus „Trillium 2.0“ on tema luulet iseloomustatud nii (Ernštreits jt 2021: 69): „Ta võlub oma sünnikohas 19. sajandil olnud liivi maailma vaimu ja tunnetust, põimides luuletustesse sisse tänapäeva maailmapilte. Ķempi Kārl mängib liivi keelega ja kasutab Salatsi liivi keele omapärast sõnavara, mida seob oskuslikult ühte tervikusse, luues imelisi ja ebatavalisi pilte ning maastikke.“

Ķempi Kārli luuletustele on loodud ka muusikat. Läti muusiku Elīna Ose eestvedamisel pandi „Trilliumi“ tekstide põhjal kokku audiovisuaalne kontserdikava „Kuolm randō“ („Kolm randa“), mis tuli esmakordselt ettekandele 2019. aasta Livonica konverentsil Riias. Seda on esitatud 2020. aastal liivi kultuuri päevadel Ventspilsis ning 2022. aasta kevadel Tartus Eesti Rahva Muuseumis. Tema luuletekstidele on kirjutatud ka teisi muusikapalasisid ja isegi koorilaule. Ta on aktiivselt käinud liivi luulet tutvustamas eri riikides, lugedes oma luuletusi nii raamatuesitlustel kui ka kirjandusõhtutel. Peale oma liivikeelsete luuletuste on ta tõlkinud liivi keelest eesti keelde ka muud liivi kirjandust ja toimetanud eestikeelse liivi luule antoloogia (Ernštreits 2011).

Karl Pajusalu ja liivi sõidud

Liivi rannas käis Karl esimest korda koos Eduard Vääriga 1980. aastate keskel. Alates 1980ndate lõpust on ta seal käinud peaaegu igal suvel, siis juba koos pikaajalise kaasteelise professor Tiit-Rein Viitsoga. Karli esimene liivi keele õpetaja oli aga Tartu Ülikooli pikaajaline õppejõud Huno Rätsep, kes õpetas liivi keele kursust omal ajal eesti keele eriharju üliõpilastele.

Karl Pajusalu eestvedamisel on toimunud suurel hulgal teadus- ja õppereise liivlastega seotud aladele ning liivi keele välitöid. Reaside eestvedajaks on olnud erinevad üksused, nt Tartu Ülikool, Läti Ülikooli liivi instituut või rahvusvaheline Liivi Sõprade Selts. 2004. aastal korraldas ta välitöid soome-ugri keelte prosoodia projektis, mille vältel koguti materjali

liivi sõnaprosoodia uurimiseks. Karl on liivi aladele viinud oma peret, sõpru, tuttavaid ja kolleege ka vabal ajal. Alati võib kindel olla, et liivlasi ja liivi alasid tutvustades on keele-, koha- ja ajalooteadlikult Karlilt oodata haaravat ülevaadet liivi keelest ja liivlastest.

Liivi Sõprade Seltsi juhatuse liikmena on Karl Pajusalu aktiivne seltsi väljasõitude ja reise korraldaja. Kõigi reise aluseks on hoolikalt läbi mõeldud marsruut, mis on alati miskit pidi liivlastega seotud. Isegi sellistel juhtudel, kus seos liivlastega tundub mõne jaoks esmapilgul küsitav, on loogiline seos siiski alati olemas. Nii on seltsi reise Karli juhtimisel viinud Liivimaa liivi aladele, Kuramaa liivi aladele ja liivi randa, Riiga ja Ventspils, aga ka Lõuna-Eesti keelesaarte Leivu ja Lutsi aladele, Ida-Preismaale, Latgalesse ja Valgevenesse. Kõik sõidud on justkui vabas vormis teaduslikud seminarid ratastel koos huvitavate ettekannete ja mõnusa huumoriga.

Karli jaoks on südamelähedased liivi rannas toimuvad väiksemas formaadis seminarid ja koosviibimised. Need kulgevad sageli kaunis Kuramaa liivi looduses, kas siis vee peal või maal. Oluline on aga teaduslik põnevus, mida need ettevõtmised sisaldavad. Ka populaarsed rollitaitmised liivikeelsetes näidendites sisaldavad tema jaoks teaduslikku lähenemist.

Eesti keele ajaloo ja murrete professorina hoiab Karl tihedat sidet kohalike murdekeelte kõnelejatega. Samal viisil hoiab ta kontakte inimestega, kellel on liivi juured Salatsi liivi aladel või Kuramaal. Pikaajaline koostöö, sõprus ja sarnased vaated seovad teda Läti Ülikooli liivi instituudi juhataja Valts Ernštreitsiga, kes on justkui peamine ühenduslüli mitte ainult Karli ja liivi kogukonna ning asutuste vahel, vaid ka Karli ja liivi teadusmaailma vahel.

Karl Pajusalu ja liivi pärand Eestis

Karl Pajusalu on kujunenud Eestis liivi pärandi üheks oluliseks hoidjaks ja populariseerijaks. Ühest küljest hõlmab see laiemat liivi keele, kultuuri ja ajaloo tutvustamist Eestis. Tema vali hääl kõlab ühtmoodi jõuliselt ja nakatavalt nii Metsapöle põhikoolis, Treimani rahvamajas, Eesti Teaduste Akadeemia saalis, Tartu Ülikooli auditooriumis kui ka ajakirjanduse veergudel. Teisest küljest on Karlil oluline roll eestlastest liivi uurijate tegevuste ja tööde koondamisel ja talletamisel. Karl on tutvustanud Eduard Väärit kui

liivi keele ja kultuuri uurijat ning aidanud tema liivialaseid kirjutusi üheks kogumikuks koondada (Pajusalu 2016; Kurs jt 2016). Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakirja liivi erinumbrite sarjas on ta esitanud Tiit-Rein Viitso liiviteemaliste uurimuste ja tegemiste põhjaliku ülevaate (Tuisk, Pajusalu 2018). Liivi keelt on Viitso uurinud kõige erinevamatest aspektidest üle 50 aasta. Samuti on Karl aidanud toimetada Viitso liivi keele ja läänemere-soome alaseid uurimusi koondavat kogumikku (Viitso 2008). Karl on analüüsinud rahvaluuleteadlase ja suure liivlaste sõbra Oskar Looritsa suhet liivlaste ja liivi keelega (Pajusalu 2018).

Karl on olnud osaline pea kõigi Eestis toimunud liiviteemaliste seminaride ja konverentside korraldamisel. Üks tähelepanuväärsemaid sündmusi oli 2011. aastal rahvusvahelise liivi aasta konverents Tartus (Pajusalu 2012). Üks asi viib teiseni – tolsamal aastal Riias toimunud konverentsil peetud ettekanded olid osaliselt aluseks Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakirja esimesele liivi erinumbrile. 2014. aastal ilmunud esimesele liivi erinumbrile järgnesid 2016. aastal teine, 2018. aastal kolmas ja 2022. aastal neljas. Karl on olnud nende kõigi toimetaja ja lisaks mitme artikli autor.

Järeldused

Karl Pajusalust saab ja tuleb rääkida mitte üksnes eesti keeleteaduse, kirjanduse, kõrgkooliõpetuse, vaid ka terve liivi maailma kontekstis. Tema liivi haare on liiga innukas ja lai selleks, et mahtuda kitsastesse raamidesse. Samuti ei lase raugematu uudishimu tal veel pastakat nurka visata ega klaviatuuri rahule jätta – avastamisrõõmu ja uute avastuste jagamisrõõmu jagub tal kindlasti veel kauaks. 2012. aastal kirjutas Karl: „Liivlased on tänapäeval akadeemilisemaid Euroopa rahvaid“ (Pajusalu 2012: 392). Tõenäoliselt on akadeemilisus ka üks põhjustest, miks ta liivlastega suheldes ennast nii hästi tunneb ja mis teda innustab.

Karli tegutsemine ja panus liivi keele ja kultuuri alal pole jäänud märkamatuks. Seda kinnitavad mitmed kõrged tunnustused nii ühel kui teisel pool Eesti-Läti piiri. Üks viimastest on Balti Assamblee medal, mille ta pälvis oma saavutuste eest keeleteaduses ja panuse eest liivi keele taaselustamisel. Või kas ongi enam mõtet rääkida piiridest? Karli tegevuse ulatus on igas mõttes piirideülene ja nii nähtav, et seda on raske mitte tähele panna. Karli käekiri on selgelt ja äratuntavalt akadeemiline, mis püsib muutumatuna

ükskõik millises situatsioonis või väljaandes. Jah, akadeemilisus on tajutav ka tema luules. Karli Salatsi jõel ei ole vaid tema luuleraamatu pealkirjas mainitud kolm kallast – kaldaid ja sügavikke on selles palju rohkem.

Kirjandus

- Blumberga, Renate, Tapio Mäkeläinen, Karl Pajusalu (toim) 2011.** Liivlased. Ajalugu, keel ja kultuur. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Ernštreits, Valt, Gunta Kļava, Karl Pajusalu, Tuuli Tuisk (toim) 2021.** Trillium 2.0. Līvõ lūolkub = Liivi luulekogu = Lībiešu dzejas izlase. Rahvusvaheline Liivi Sõprade selts.
- Ernštreits, Valts (koost) 2011.** Līvõ lūolkub. Ma akūb sīnda vizzō, tūrška! = Liivi luulevalimik. Ma võtan su õnge, tursk! Tlk Valli Helde. (= Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse üllitised 4.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kehayov, Petar, Helle Metslang, Karl Pajusalu 2012.** Evidentiality in Livonian. – *Linguistica Uralica* 48 (1), 41–54. <https://doi.org/10.3176/lu.2012.1.04>.
- Kurs, Ott, Karl Pajusalu, Tuuli Tuisk, Mare Valge (toim) 2016.** Liivi rahva keel ja meel. Eduard Vääri uurimused liivlastest ja liivi keelest. (= Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 74.) Tallinn: Emakeele Selts.
- Lehiste, Ilse, Pire Teras, Karl Pajusalu, Tuuli Tuisk 2007.** Quantity in Livonian: Preliminary Results. – *Linguistica Uralica* XLIII (1), 29–44.
- Lehiste, Ilse, Pire Teras, Valts Ernštreits, Pärtel Lippus, Karl Pajusalu, Tuuli Tuisk, Tiit-Rein Viitso 2008.** Livonian prosody. (= *Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia* 255.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Metslang, Helle, Karl Pajusalu, Tiit-Rein Viitso 2015.** Negation in Livonian. – Negation in Uralic languages. Toim Matti Miestamo, Anne Tamm, Beáta Wagner-Nagy. (= *Typological Studies in Language* 108.) Amsterdam: Benjamins, 433–456. <https://doi.org/10.1075/tsl.108.16met>.
- Norvik, Miina 2010.** Tuleviku väljendamise vahendid salatsiliivi keeles muude Euroopa keelte ja läänemeresoome keelte taustal. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut, eesti keele osakond. Tartu
- Norvik, Miina 2015.** Future time reference devices in Livonian in a Finnic context. (= *Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis* 25.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Norvik, Miina, Helle Metslang, Karl Pajusalu 2018.** The supine inessive construction in Salaca Livonian. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 9 (2), 215–240. <https://doi.org/10.12697/jeful.2018.9.2.10>.

- Norvik, Miina, Helle Metslang, Karl Pajusalu, Eva Saar 2022.** Livonian polar questions in their areal context. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 13 (1), 121–155. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.1.05>.
- O'Rourke, Patrick 2015.** Hädemeeste murraku ja salatsiliivi keele võrdlus. Baka-laureusetöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut, soome-ugri osakond. Tartu.
- O'Rourke, Patrick, Karl Pajusalu 2016.** Livonian features in Estonian dialects. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 7 (1), 67–85. <https://doi.org/10.12697/jeful.2016.7.1.03>.
- O'Rourke, Patrick, Karl Pajusalu 2021.** Liivipärane sõnavara eesti keelealal. – Kīel joug om šīld. Festschrift zum 65. Geburtstag von Eberhard Winkler. Hrgs. Hans-Hermann Bartens, Lars-Gunnar Larsson, Katja Mattsson, Judit Molnár, Tiina Savolainen. (= Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 94.) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 301–314.
- Pajusalu, Karl 2007.** Kuidas äratada keelt: salatsiliivi väljavaateid. – Merkityksen ongelmasta vähemmistökielten oikeuksiin. (= Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 79.) Oulu: Oulu University Press, 211–227.
- Pajusalu, Karl 2010.** Jäljed Liivimaa liivi keelest. – Sirp, 27. september. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/varamu/jaeljed-liivimaa-liivi-keelest/>.
- Pajusalu, Karl 2011.** Salatsi liivi keel. – Liivlased. Ajalugu, keel ja kultuur. Toim Renate Blumberga, Tapio Mäkeläinen, Karl Pajusalu. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 219–229.
- Pajusalu, Karl 2012.** Liivi aasta tipnes konverentsidega Riias ja Tartus. – Keel ja Kirjandus 5, 390–392.
- Pajusalu, Karl 2013.** Edela-Eesti kohad ja keel Salomo Heinrich Vestringi sõnaraamatus. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 4 (3), 93–120. <https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.3.05>.
- Pajusalu, Karl 2014a.** The relationship between Salaca Livonian and Courland Livonian dialects. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 5 (1), 149–171. <https://doi.org/10.12697/jeful.2014.5.1.08>.
- Pajusalu, Karl 2014b.** Verbal categories in Salaca Livonian grammar. – Valoda: nozīme un forma 4. Kategorija robežas gramatikā = Language: Meaning and Form 4. Boundaries of Categories in Grammar. Redakt. Andra Kalnača, Ilze Lokmane. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 119–135.
- Pajusalu, Karl 2015.** Puude nimetused liivi keeles. – Eesti Loodus 6, 26–28.
- Pajusalu, Karl 2016.** Eduard Vääri liivi keele ja kultuuri uurijana. – Liivi rahva keel ja meel. Eduard Vääri uurimused liivlastest ja liivi keelest. Toim Ott Kurs, Karl

- Pajusalu, Tuuli Tuisk, Mare Valge. (= Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 74.) Tallinn: Emakeele Selts, 9–16.
- Pajusalu, Karl 2018.** Liivi 100. Oskar Looritsa liivluse ja liivi luule taustal. – Looming 4, 546–555.
- Pajusalu, Karl 2019.** Liivi keel Eesti rahvusülikoolis. – Humanitaarteadused ja kunstid 100-aastases rahvusülikoolis. Koost Riho Altnurme. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 120–131.
- Pajusalu, Karl, Arvo Krikmann, Eberhard Winkler 2009.** Lexical relations between Salaca Livonian and Estonian dialects. – *Linguistica Uralica* XLV (4), 283–298. <https://doi.org/10.3176/lu.2009.4.04>.
- Pajusalu, Karl, Eberhard Winkler 2011.** Salatsi liivi kohanimed keelekontaktide kajastajana. – *Keel ja Kirjandus* 3, 176–189.
- Pajusalu, Karl, Eberhard Winkler 2015.** Salatsiliivi maastikusõnad Põhja-Liivi kohanimes. – *Eesti Loodus* 6–7, 22–25.
- Sutrop, Urmas, Karl Pajusalu 2009.** Medieval Livonian county Metsepole and the historical and linguistic border between Livonians and Estonians. – *Linguistica Uralica* XLV (4), 253–268. <https://doi.org/10.3176/lu.2009.4.02>.
- Tomingas, Marili 2023.** Pro-forms in spoken Courland Livonian. (= *Dissertationes Philologiae Uralicae Universitatis Tartuensis* 23.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tuisk, Tuuli 2015.** Livonian word prosody. (= *Dissertationes Philologiae Uralicae Universitatis Tartuensis* 15.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tuisk, Tuuli, Karl Pajusalu 2018.** A journey of discovery through the Livonian world: the scholarly work of Tiit-Rein Viitso. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 9 (2), 13–34. <https://doi.org/10.12697/jeful.2018.9.2.01>.
- Tuisk, Tuuli, Karl Pajusalu 2022.** A century of Livonian studies at the University of Tartu. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 13 (1), 307–333. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.1.12>.
- Viitso, Tiit-Rein 2008.** Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud. Toim Karl Pajusalu, Urmas Sutrop, Pire Teras. Tartu, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Viitso, Tiit-Rein, Valts Ernštreits 2012.** Līvōkīel-ēstikīel-leŭkīel sōnārōntōz = Liivi-eessti-lāti sõnaraamat = Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca. Tartu, Rīga: Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra.
- Winkler, Eberhard, Karl Pajusalu 2009.** Salis-Livisches Wörterbuch. (= *Linguistica Uralica Supplementary Series* 3.) Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Winkler, Eberhard, Karl Pajusalu 2016.** Salis-Livisch I. J. A. Sjögrens Manuskript. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Winkler, Eberhard, Karl Pajusalu 2018.** Salis-Livisch II. Grammatik und Wörterverzeichnis. Mit einem Anhang zu den salis-livischen Sprichwörtern. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

**Valts Ernštreits, Marili Tomingas, Tuuli Tuisk:
Karl Pajusalu and the world of Livonians**

The article gives an overview of Karl Pajusalu's activities in the field of the Livonian language and culture. Karl has been connected to the world of Livonians since birth, spending his childhood in the northern part of the Livonian Metsapool County. For decades, he has studied in depth the various levels of Livonian, shared his knowledge about Livonians and the Livonian language, and edited works on Livonian language, culture and history. His public secret interest is undoubtedly the Salaca Livonian language spoken in Livonia, which is the language that he uses for writing his poetry. Karl is one of the biggest popularisers of the Livonian language and supporters of Livonians. He has received cross-border recognition for his work on several occasions. The current overview is an obeisance to Karl for his enthusiastic contribution in the world of Livonians.

**Valts Ernštreits, Marili Tomingas, Tuuli Tuisk:
Karl Pajusalu ja liivlasi maailm**

Annami kirotusõn ülekaehusõ Karl Pajusalu liivi keele ja kultuuri ala tege-
miisist. Karl om liivlasi maailmaga olnuq kõüdet jo sündümisest pääle. Tä
elli latsõn liivi Mõtsapoolõ maakunna põh'aotsan. Tä om aastagakümnit
uufnuq põh'aligult liivi keele mitmit tasandiid, jaganuq oppust liivlasi ja
liivi keele kotsilõ ni toimõndanuq liivi keele, kultuuri ja aoluu ala töid.
Timä avalik salahuvi om kimmähe Liivimaal kõnõld Saladsi liivi kiil, miä
om kujonuq ka timä ku luulõtaja keeles. Karl om üts suurõmbit liivi keele
tunnõtus tegijit ja liivlasi tugõjit. Uma tegüsä tüü iist om tä saanuq mitmit
piiriületsit kittüisi. Seo ülekaehus om süvä kumardus Karlilõ timä tubli tüü
iist liivlasi maailman.